

ДОСЛІДНИЦЬКА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: СУТНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ПІДГОТОВКИ ДО НЕЇ

У статті висвітлено значення та сутність дослідницької педагогічної діяльності. Виявлено, що дослідницька діяльність вчителя носить творчий характер і є показником високого рівня педагогічної діяльності. Встановлено співвідношення таких понять, як "педагогічна діяльність", "творча педагогічна діяльність", "дослідницька педагогічна діяльність", "науково-дослідна педагогічна діяльність", "проведення педагогічних досліджень". З'ясовано, що науково-дослідна діяльність студентів є засобом підготовки до майбутньої дослідницької педагогічної діяльності. Визначено шляхи підготовки до дослідницької педагогічної діяльності: навчально-дослідна та позааудиторна науково-дослідна робота.

Постановка проблеми. Однією із загальносвітових тенденцій розвитку суспільства є спрямування практичних працівників до науки, наукових досліджень. Більше того, сьогодні на порядку денному постає питання про наукову підготовку, починаючи зі шкільної лави. Так, у літературі сьогодні є маса публікацій про залучення школярів до дослідницької діяльності (науково-дослідницькі проекти); у коледжах створюються наукові товариства студентів (хоча серед завдань коледжів відсутні завдання з підготовки майбутніх учених). У ВНЗ студентам читаються курси "Основи науково-педагогічних досліджень" і подібні, спрямовані на науково-методологічну підготовку майбутніх фахівців; курсові й дипломні дослідження студентів навіть у коледжах усе більше набувають рис науково-дослідних робіт.

В. Семиченко, визначаючи пріоритети професійної підготовки наголосила, що науковий потенціал молодих спеціалістів повинен бути настільки високим, щоб випускники вузів не тільки були знайомі із сучасною наукою і розбиралися в ній, але й щоб отримали початковий досвід пошукової роботи, вміння застосувати методи вирішення практичних завдань, були готові до створення нових наукових цінностей [1: 67].

Таким чином, у широкій практиці освіти чітко вирізняється новий напрям, який А. Новіков назвав "науковою освітою" [2: 63]. Учений зазначає, що сьогодні поступово акценти зміщуються "від отримання тими, хто навчається, готових наукових знань до опанування методів їх отримання" [2: 63]. Особливо це стосується підготовки майбутніх учителів, які мають бути готовими до змін та вдосконалення навчально-виховного процесу, розробки нових технологій підвищення якості освіти. Тому формування у студентів уміння проводити дослідницьку діяльність, що змінює і перетворює педагогічну дійсність, повинно займати важливе місце у професійній підготовці.

Необхідність підготовки вчителя до проведення педагогічних досліджень у майбутній діяльності підтверджується і вимогами Державного стандарту вищої педагогічної професійної освіти. Серед загальних характеристик освіченості фахівця виокремлюють навички оволодіння сучасними методами пошуку, обробки та використання інформації у фаховій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями проведено низку досліджень з проблем методології педагогічних досліджень (Ю. Бабанський, М. Болдирева, Г. Воробйова, В. Загвзінський та ін.); підготовки майбутніх фахівців до науково-дослідної діяльності студентів (А. Кочетова, О. Приходько, Н. Яковлева та ін.); проведення наукової діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах (В. Андреев, В. Безпалько, В. Моляко, В. Успенський та ін.).

Про важливість проблеми підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності вказує і зарубіжний досвід, висвітлений у працях українських (О. Глузман, М. Лещенко, Н. Обухова) і зарубіжних учених (Г. Бартон, К. Ведерилл, Д. Галхаун, Д. Жело, Ф. Крос, Х. Томас та ін.).

Однак потребує додаткового висвітлення сутність дослідницької педагогічної діяльності та специфіка підготовки майбутніх учителів до проведення педагогічних досліджень.

Метою нашої статті є виявлення та узагальнення різних точок зору щодо сутності дослідницької педагогічної діяльності та шляхів підготовки майбутніх учителів до неї.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що сьогодні існують різні моделі професійної підготовки вчителів. Опираючись на результати дослідження Т. Левовицького зазначаємо, що до тих концепцій, що виникли пізніше, належить концепція, яку називають проблемною або прогресивною. Вона передбачає, що в життєвих умовах, які швидко змінюються, змінюються й знання, а тому підготовка вчителя вимагає, передусім, опанування ним способами спостереження, визначення та розв'язання різноманітних життєвих проблем, у тому числі й освітніх [3].

Відповідно до характеру розв'язування педагогічних проблем у психолого-педагогічній теорії (О. Абдуліна, В. Андреев, М. Бургія, В. Максимов, Р. Скульський, В. Сухомлинський) виділяються інтуїтивний, репродуктивний, моделюючий і дослідницький рівні педагогічної діяльності [4-9]. Ці рівні залежать в основному від професійної підготовки вчителя, стажу його роботи, наявності й рівня розвитку педагогічних здібностей, рівня інтелекту та загального рівня культури. Інтуїтивний рівень

характеризується тим, що педагогічна дія виконується без належного рівня усвідомленості й осмисленості, іноді підсвідомо, без опори на досвід і отримані знання. Основний показник репродуктивного рівня – інформаційно-відтворююча функція, де вчитель часто виступає лише посередником між інформацією і учнем. Моделюючий рівень свідчить про здібності вчителя змінювати педагогічні задачі, створювати власні їх зразки, а також методи і прийоми навчання, що вимагає від нього самостійності мислення, ініціативи й організованості.

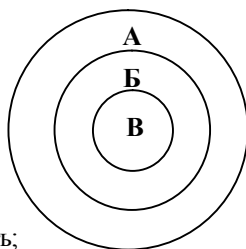
Високий рівень (дослідницький) передбачає як створення незвичайних педагогічних задач, так і оригінальне виконання педагогічних дій їх рішення. Для творчо працюючих педагогів цей рівень характеризується створенням нового, незвичного, новими відкриттями в педагогіці і методиці навчання або виховання учнів.

Ми поділяємо думку Т. Мишковської, яка під дослідницькою педагогічною діяльністю розуміє узгоджену із закономірностями процесу пізнання самостійну пошуково-творчу діяльність майбутнього вчителя в структурі його педагогічної діяльності, що спрямована на підвищення ефективності всіх її компонентів і здійснюється з використанням спеціальних методів педагогічного дослідження [10].

Вищесказане доводить, що дослідницька педагогічна діяльність передбачає творчість.

Згідно з І. Лернером, у творчості вчителя виділяються три глобальні сфери: дослідницька робота в області педагогіки чи викладацької дисципліни; конструкторська діяльність у сфері прийомів, методів і засобів навчання; творчість під час організації і здійснення процесу навчання і виховання дітей [11: 48]. Особливу увагу автор зазначає на необхідності установки вчителя на постійне ведення дослідницької роботи, вказуючи, що дослідження навіть вузьких тем плідно відбивається на загальному рівні його підготовки, його педагогічної майстерності.

Отже, на основі співставлення понять "педагогічна діяльність", "творча педагогічна діяльність", "дослідницька педагогічна діяльність" було встановлено, що *дослідницька діяльність вчителя носить творчий характер і є показником високого рівня педагогічної діяльності* (рис. 1).

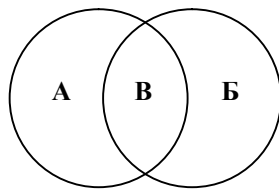
- А – педагогічна діяльність;
 Б – творча педагогічна діяльність;
 В – дослідницька педагогічна діяльність.

Рис. 1. Співвідношення понять "педагогічна діяльність", "творча педагогічна діяльність", "дослідницька педагогічна діяльність".

У науковій літературі розмежовуються поняття "дослідницька педагогічна діяльність" та "науково-дослідна педагогічна діяльність". Так Г. Кловак зазначає, що у структурі педагогічної діяльності науково-дослідна і дослідницька діяльність займають провідне місце. Науково-дослідна педагогічна діяльність розглядається нею як діяльність фахівця, спрямована на набуття нових знань у науці, результат якої оформляється в різних загальноприйнятих наукових формах звіту (доповідях, рефератах, наукових статтях, дисертаціях, монографіях, посібниках, підручниках, рекомендаціях тощо). Дослідницька педагогічна діяльність визначається як діяльність, що будується на основі науково-дослідної і є її похідною, вона спрямована, передусім, на набуття нових знань для вчителя з метою пошуків і засобів удосконалення педагогічного процесу [12]. Конкретизуючи зміст дослідницької педагогічної діяльності у дисертації "Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень" Л. Коржова пише, що дослідницька функція вчителя проявляється при вивченні учнів, класу, групи, при спостереженні й аналізі уроку, при внесенні нового в зміст навчання, апробації методів викладання, при аналізі особистого досвіду, критичній оцінці методичних вказівок, при творчому розв'язанні педагогічних завдань [13].

Водночас аналіз змісту та обсягу понять "дослідницька педагогічна діяльність" та "науково-дослідна педагогічна діяльність" допоміг встановити спільні ознаки цих понять, серед них – проведення педагогічних досліджень із використанням спеціальних методів (рис. 2). На думку А. Новикова, для проведення досліджень, зокрема педагогічних, необхідно мати науковий стиль мислення, який включає такі якості, як діалектична системність, аналітична логічність, широта бачення проблем і можливих наслідків їх рішення; уміння та навички наукової роботи: уміння швидко орієнтуватися в потоках інформації, створювати і будувати нові моделі як пізнавальні (наукові гіпотези), так і прагматичні (практичні) інноваційні моделі нових систем [2]. Усе це необхідно враховувати у процесі підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності.

Серед важливих напрямів роботи із студентами ВНЗ визначаємо науково-дослідну.

А – дослідницька педагогічна діяльність;
Б – науково-дослідна педагогічна діяльність;
В – проведення педагогічних досліджень.

Рис. 2. Співвідношення понять "дослідницька педагогічна діяльність", "науково-дослідна педагогічна діяльність", "проведення педагогічних досліджень".

Під науково-дослідною роботою майбутніх учителів Л. Коржова розуміє діяльність, спрямовану на розвиток професійного потенціалу особистості студента, активізації його творчої активності, що виражається у прагненні пізнати нові факти, явища і процеси, використовуючи теорію і методику наукових досліджень [13].

П. Горкуненко уточнює, що науково-дослідна робота студентів передбачає керовану викладачем їх самостійну діяльність, спрямовану на розвиток творчого потенціалу особистості, оволодіння первинним досвідом наукового дослідження, формування готовності до дослідницької педагогічної діяльності [14].

Отже, науково-дослідна робота студентів (майбутніх учителів) – це засіб підготовки до майбутньої дослідницької педагогічної діяльності.

Процес підготовки до дослідницької діяльності П. Горкуненко визначає як систему послідовних і цілеспрямованих змін у мотиваційній, вольовій і професійній сферах особистості [14].

На основі аналізу наукових праць нами було визначено два шляхи науково-дослідної роботи студентів у системі вищої педагогічної освіти України: навчально-дослідна і позааудиторна науково-дослідна діяльність.

Л. Коржова зазначає, що навчально-дослідна діяльність студентів здійснюється у рамках навчального плану [13].

Згідно з П. Горкуненко, навчально-дослідна робота студентів – це вид творчої пізнавальної діяльності студентів, які під керівництвом викладача в межах навчального плану оволодівають методами науково-педагогічного дослідження та вміннями їх застосування, знаннями і вміннями, необхідними для самостійного проведення наукового дослідження, розвивають свої творчі здібності і якості особистості [14].

Здебільшого цей вид діяльності організовується педагогом і спрямований на пошук пояснення і доведення законотвірних зв'язків і відношень, фактів, явищ та процесів, що експериментально спостерігаються або теоретично аналізуються. Під час такої роботи здійснюється інтенсивне оволодіння студентами методами наукового дослідження, їх підготовка до педагогічної діяльності, вміння самостійного застосування прийомів наукових методів пізнання. У результаті виконання навчальних досліджень студенти оволодівають методами наукового пошуку, необхідними знаннями і вміннями, розвивають свої професійні можливості.

У своєму дослідженні Н. Амеліна виділила особливості навчально-дослідної діяльності студентів як системи, де:

- цільовий компонент навчально-дослідної діяльності студентів визначений мотиваційною сферою, що співвідносить їхню творчість із творчістю вченого;
- зміст навчально-дослідницької діяльності студентів істотно залежить від упровадження в навчальний процес елементів наукового дослідження, оскільки ефективне використання цих елементів як способів пізнання передбачає засвоєння студентом законів і правил логіки, а також обґрунтування педагогічної реальності засобами наукових знань;
- результат навчально-дослідної діяльності студентів визначається комплексом дослідницьких умінь у структурі здатності до дослідження.

Науковець зазначає, що структура навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, що поєднує в собі як основні цільовий, змістовий і результативний компоненти, є загальною для всіх видів їхньої теоретичної та практичної підготовки. Однак взаємодія цих компонентів у дослідницькій діяльності студентів виявляється досить варіативною, що залежить від підвищення якості їхньої самостійної підготовки у процесі набуття особистого досвіду творчої діяльності [15].

Перевагами навчально-дослідної діяльності є те, що при її організації і проведенні не вимагається виділення спеціального часу. Крім того, навчально-дослідна робота дозволяє включати у творчий процес усіх студентів.

До її форм відносяться лекції, семінарські, лабораторні і практичні заняття, підготовка рефератів, доповідей, наукових проектів, виконання завдань під час педагогічної практики, курсові та дипломні роботи. Курсова робота є самостійним навчально-науковим дослідженням студента, виконаним із певної дисципліни професійного спрямування. Її мета – закріплення, поглиблення й узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання, та їх застосування у комплексному вирішенні конкретного фахового завдання. Дипломна робота є завершальним етапом освіти випускника вищого навчального закладу, і як одна зі спеціальних форм наукової роботи вона має свої кваліфікаційні ознаки. Виконання такої роботи є не стільки вирішенням наукової проблеми, скільки свідченням того, що її автор навчився самостійно вести науковий пошук, бачити професійні проблеми і знати найбільш загальні методи та прийоми їх розв'язування.

Важлива роль в організації науково-дослідної діяльності студентів педагогічних навчальних закладів України належить позааудиторній роботі, яка являє собою впорядковану систему форм роботи пошукового характеру, має свою специфіку, відносно самостійність і власну логіку. Власне кажучи, вона спрямована на "обслуговування" навчального процесу, оскільки повинна забезпечувати взаємозв'язок між навчальними дисциплінами і науково-дослідною роботою вузу. Одне із її суттєвих завдань полягає в підготовці майбутнього вчителя до реалізації свого "Я" шляхом урахування індивідуальних нахилів, наукових інтересів студентів, а також розвитку їхнього мислення, природженого потягу до творчої самореалізації [13].

Позааудиторна науково-дослідна робота ґрунтується на принципах самостійності й добровільності та передбачає функціонування пошукових і наукових груп, які поєднують студентів різних курсів і факультетів. Робота здійснюється під керівництвом досвідчених, висококваліфікованих викладачів вищого навчального закладу.

Аналіз науково-пошукової роботи студентів у позаурочний час показує, що найбільш поширеними її формами є наукові лабораторії, наукові спілки, наукові студентські бюро, виставки, олімпіади, конференції, конкурси, наукові семінари, наукові гуртки.

Наприклад, науковий гурток являє собою творчу групу студентів, об'єднаних роботою над однією або декількома проблемами, які не включені в загальний навчальний план.

Гуртки, зрозуміло, тісно пов'язані з кафедрами. У практиці сучасних педагогічних вузів склалися два основні види гуртків: предметний науковий гурток і науково-дослідний гурток за спеціальностями. Перші мають за мету вирішення проблем більш високої складності, а ніж ті, що звичайно вирішуються в ході вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни. Науково-дослідний гурток за спеціальністю, як правило, відвідують студенти старших курсів, які володіють безпосередніми навичками дослідної діяльності і різним рівнем здібностей. Тут студенти залучаються до досліджень, ведуть активну наукову роботу під керівництвом викладачів, асистентів або працівників кафедри вузу за науковою тематикою конкретного підрозділу. До науково-дослідних гуртків за спеціальністю можуть бути віднесені й комплексні науково-дослідні об'єднання. Виконання об'ємної комплексної наукової теми потребує залучення студентів різних спеціальностей одного чи навіть декількох вузів. У цьому випадку доцільна організація міжкафедральних чи міжвузівських наукових гуртків [13].

Таким чином, сучасний учитель має бути дослідником, що є показником високого рівня педагогічної діяльності. Дослідницька діяльність характеризується науковим та творчим мисленням, володінням спеціальними знаннями та вміннями щодо використання методів педагогічного дослідження, розвинутими дослідницькими якостями та здібностями, установкою вчителя на постійне ведення дослідницької роботи. Основними шляхами підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності у ВНЗ є навчально-дослідна та позааудиторна науково дослідна робота.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Семиченко В. А. Пріоритети професійної підготовки : діяльнісний чи особистісний підхід? / В. А. Семиченко ; [за ред. І. А. Зязюна]. – К. : Віпол, 2000. – 636 с.
2. Новиков А. М. Постиндустриальное образование / А. М. Новиков. – М. : Издательство "Эгвес", 2008. – 136 с.
3. Левовицький Т. Професійна підготовка і праця вчителів : [наукове видання] / Тадеуш Левовицький ; [перекл. з польськ. А. Івашко]. – Київ – Маріуполь : Видавництво "Рената", 2011. – 119 с.
4. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О. А. Абдуллина. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
5. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития / В. И. Андреев. – Казань, 1996. – Кн. 1. – 208 с.
6. Бургия М. С. Понятия и функции методологий педагогики / М. С. Бургия // Советская педагогика. – 1990. – № 10. – С. 74–77.
7. Максимов В. Г. Программа подготовки учителя-воспитателя к профессионально-диагностической деятельности / В. Г. Максимов. – М. : Академия, 1993. – 83 с.
8. Скульский Р. П. Первоначальная подготовка учителя к научно-педагогическому труду / Р. П. Скульский // Советская педагогика. – 1974. – № 7 – С. 13–19.
9. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1982. – 206 с.

10. Мишковська Т. Д. Формування дослідницько-педагогічних умінь студентів модульної організації процесу навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Т. Д. Мишковська. – Тернопіль, 1999. – 19 с.
11. Лернер И. Я. Поисковые задачи в обучении как средство развития творческих способностей / И. Я. Лернер // Научное творчество. – М. : Наука, 1969. – 413 с.
12. Кловак Г. Т. Генеза підготовки майбутнього вчителя дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах України (кінець XIX-XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Г. Т. Кловак. – Київ, 2005. – 36 с.
13. Коржова Л. С. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Людмила Сергіївна Коржова. – Кривий Ріг, 2002. – 190 с.
14. Горкуненко П. П. Підготовка студентів педагогічного коледжу до науково-дослідної роботи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / П. П. Горкуненко. – Вінниця, 2007. – 265 с.
15. Амелина Н. С. Учебно-исследовательская деятельность студентов педвуза (в процессе изучения дисциплин педагогического цикла) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика и история педагогики" / Н. С. Амелина. – Киев, 1982. – 22 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Semychenko V. A. Priorytety profesiinoi pidgotovky : diial'nisnyi chy osobystisnyi pidkhid? [Priorities of the Professional Preparation : Activity or Personal Approach?] / V. A. Semychenko ; [za red. I. A. Ziaziun]. – K. : Vipol, 2000. – 636 s.
2. Novikov A. M. Postindustrial'noe obrazovanie [Postindustrial Education] / A. M. Novikov. – M. : Izdatel'stvo "Egves", 2008. – 136 s.
3. Levovyts'kyi T. Profesiina pidgotovka i pratsia vchyteliv [Teachers' Professional Training and Work] : [naukove vydannia] / Tadeush Levovyts'kyi ; [perekl. z pol's'k. A. Ivashko]. – Kyiv – Mariupol' : Vydavnytstvo "Renata", 2011. – 119 s.
4. Abdullina O. A. Obshchepedagogicheskaya podgotovka uchitelia v sisteme vysshogo pedagogicheskogo obrazovaniia [The Teacher's General Pedagogical Preparation in the System of Higher Pedagogical Education] / O. A. Abdullina. – M. : Prosveshchenie, 1990. – 141 s.
5. Andreev V. I. Pedagogika tvorcheskogo samorazvitiia [Pedagogics of the Creative Self-Development] / V. I. Andreev. – Kazan', 1996. – Kn. 1. – 208 s.
6. Burgiia M. S. Poniattia i funktsii metodologii pedagogiky [Notions and Functions of Methodologies of Pedagogics] / M. S. Burgiia // Sovetskaia pedagogika [Soviet Pedagogics]. – 1990. – № 10. – S. 74–77.
7. Maksimov V.G. Programma podgotovki uchitelia-vospitatelia k professional'no-dagnosticheskoi deiatel'nosti [The Programme of the Teacher-Educator's Preparation to the Professional-Diagnostic Activity] / V. G. Maksimov. – M : Akademiia, 1993. – 83 s.
8. Skul'skii R. P. Pervonachal'naia podgotovka uchitelia k nauchno-pedagogicheskomu trudu [The Primary Teacher's Preparation to the Pedagogical Work] / R. P. Skul'skii // Sovetskaia pedagogika [Soviet Pedagogics]. – 1974. – № 7 – S. 13–19.
9. Sukhomlinskii V. A. Razgovor s molodym direktorom shkoly [The Conversation with a Young Headmaster] / V. A. Sukhomlinskii. – M. : Prosveshchenie, 1982. – 206 s.
10. Myshkovs'ka T. D. Formuvannia doslidnyts'ko-pedagogichnykh umin' studentiv modul'noi organizatsii protsesu navchannia [The Formation of Students' Research-Pedagogical Skills of the Module Organization of the Study Process] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.01 "Zagal'na pedagogika ta istoriia pedagogiky" / T. D. Myshkovs'ka. – Ternopil', 1999. – 19 s.
11. Lerner I. Ya. Poiskovyie zadachi v obuchenii kak sredstvo razvitiia tvorcheskikh sposobnostei [Search Tasks in Education as a Means of Development of Creative Abilities] / I. Ya. Lerner // Nauchnoe Tvorchestvo [Scientific Creativity]. – M. : Nauka, 1969. – 413 s.
12. Klovak G. T. Geneza pidgotovky maibutniogo vchytel'ia doslidnyts'koi pedagogichnoi diial'nosti u vyshchyykh pedagogichnykh navchal'nykh zakladakh Ukrainy (kinets' XIX-XX stolittia) [The Genesis of Preparation of the Future Teacher of the Research Pedagogical Activity in the Higher Pedagogical Establishments of Ukraine (the End of the XIX-XX Century)] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ped. nauk : spets. 13.00.01 "Zagal'na pedagogika ta istoriia pedagogiky" / G. T. Klovak. – Kyiv, 2005. – 36 s.
13. Korzhova L. S. Formuvannia gotovnosti maibutnykh uchyteliv pochatkovykh klasiv do provedennia pedagogichnykh doslidzhen' [Formation of Readiness of Future Primary School Teachers to the Realization of the Pedagogical Research] : dys. ... kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 / Liudmyla Sergiivna Korzhova. – Kryvyi Rig, 2002. – 190 s.
14. Gorkunenko P. P. Pidgotovka studentiv pedagogichnogo koledzhu do naukovo-doslidnoi roboty [Preparation of Students of Pedagogical College to the Scientific-Research Activity] : dys. ... kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 / P. P. Gorkunenko. – Vinnytsia, 2007. – 265 s.
15. Amelina N. S. Uchebno-issledoval'skaia deiatel'nost' studentov pedvuza (v protsesse izucheniia distsiplin pedagogicheskogo tsikla) [The Educational-Research Activity of Students of the Pedagogical Higher Educational Establishment (in the Process of Study Disciplines of Pedagogical Cycle)] : avtoref. diss. na soiskanie uch. stepeni kand. ped. nauk : spets. 13.00.01 "Obshchaia pedagogika i istoriia pedagogiky" / N. S. Amelina. – Kiev, 1982. – 22 s.

Матеріал надійшов до редакції 13.03. 2013 р.